

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Дипломна робота
ОС «Магістр»

на тему: **«МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ
СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»**

Виконала: студентка II курсу, групи ПО-2м(з)
спеціальності: 013 – «Початкова освіта»
Гіга Аліна Петрівна
Керівник: к.пед.н., доц. Швардак М.В.
Рецензент: к.пед.н., доц. Рего Г.І.

Мукачево - 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ	9
1.1. Стан дослідженості проблеми	9
1.2. Сутність проблемного навчання	17
1.3. Проблемна ситуація як основна ланка проблемного навчання: суть та класифікація	21
1.4. Дидактичні методи розв'язання проблемних ситуацій на уроках у початковій школі	31
1.5. Структура уроку за технологією проблемного навчання в початковій школі	32
Розділ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	35
2.1. Особливості створення та розробки проблемних ситуацій	35
2.2. Особливості процесу вирішення проблемної ситуації	48
2.3. Рекомендації вчителям щодо розробки проблемних уроків	50
2.4. Дослідницька діяльність щодо використання проблемних ситуацій на уроках у початковій школі	51
2.5. Порівняльна характеристика результатів дослідження	62
2.6. Аналіз ефективності застосування проблемних ситуацій на уроках у початковій школі	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку освіти України одним із головних завдань школи є формування творчої, самостійної й активної особистості. Значні резерви для формування вмінь самостійного оволодіння знаннями у процесі розв'язання навчальних завдань, розвитку пізнавальної активності, індивідуальних творчих здібностей учнів має початкова ланка освіти, що вимагає спеціальної організації навчально-пізнавальної діяльності школярів.

З огляду на це, особливої значущості набуває проблемне навчання як специфічна організація освітнього процесу, спрямована на забезпечення активного ставлення учня до оволодіння знаннями, розвиток його самостійної пізнавальної діяльності й творчого мислення.

Пошуки нових шляхів наукового розв'язання питань проблемного навчання зумовлюють об'єктивну потребу вивчення, переосмислення й опанування історико-педагогічного досвіду минулого. Особливо цінним у цьому контексті є період другої половини ХХ століття, для якого були характерні вагомні здобутки в галузі проблемного навчання учнів.

Так, у працях психологів (Богоявленський Д., Брушлінський А., Вількеєв Д., Давидов В., Занков Л., Ільницька І., Матюшкін О., Менчинська Н., Рєпкін В., Рубінштейн С.) та дидактів (Алексєєв М., Арістова Л., Данилов М., Єсіпов Б., Кудрявцев Т., Лернер І., Махмутов М., Скаткін М., Шамова Т.) було обґрунтовано сутність проблемного навчання як організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, основою якої є створення, формулювання й розв'язання пізнавальних суперечностей (проблемних ситуацій).

Поступово проблемне навчання набувало самостійного статусу. Зокрема, українськими (Алексюк А., Барабаш В., Боданська О., Буряк В., Зільберштейн А., Євдокимов В., Коротяєв Б., Лебедев П., Лозова В., Матюшкін О., Момот Л., Онищук В., Паламарчук В., Підласий І., Рєпкін В.,

Федоренко І.), російськими (Данилов М., Загвязинський В., Кудрявцев Т., Лернер І., Махмутов М., Скаткін М.), польськими (Куписевич Ч., Наврочинський Б., Оконь В.) та деякими іншими вченими визначено проблемне навчання як окремий вид навчання, обґрунтовано його категоріальний апарат, завдання, роль і місце в освітньому процесі, методи, умови успішної організації проблемного навчання та розроблено його дидактико-методичне забезпечення.

Важливе значення для дослідження мають дисертаційні, монографічні й методичні праці, в яких було розкрито освітньо-виховні, розвивальні можливості проблемного навчання в початковій школі, його роль і методи формування пізнавальної самостійності молодших учнів (Савченко О.), їхніх пізнавальних інтересів (Бібік Н.), навичок пошукової діяльності (Коваль Н.); визначено специфіку реалізації проблемного навчання у вивченні шкільних предметів: математики (Ісаєвич М., Смагіна О.), природознавства (Князева Т., Кузнецова В., Логінова Л., Мельчаков Л., Хітяєва Л., Хоритонова Л.), рідної мови (Воскресенська Н., Жедек П., Паламарчук В.). Саме в їхньому доробку сформульовано цінні методичні рекомендації, узагальнення й систематизація яких були б корисні для розвитку сучасної дидактики початкової школи.

Таким чином, актуальність комплексного вивчення питань проблемного навчання молодших школярів, зумовлюють потребу розробки питання “Методичні основи створення проблемних ситуацій на уроках у початковій школі”.

Мета дослідження – вивчити і дослідити методичні основи роботи із проблемними ситуаціями на уроках у початковій школі.

Відповідно до мети дослідження були визначені такі **завдання**:

- розкрити стан дослідженості проблеми;
- з’ясувати сутність ключових дефініцій дослідження («проблемне навчання» та «проблемна ситуація»);

- виявити вимоги до особистості педагога в контексті реалізації проблемних ситуацій;
- експериментально перевірити на ефективність застосування проблемних ситуацій на уроках у початковій школі.

Об'єкт дослідження – технологія проблемного навчання.

Предмет дослідження – проблемні ситуації на уроках у початковій школі.

Відповідно до визначених задач використано такі **методи дослідження**: *теоретичні методи дослідження*: аналіз, порівняння, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній та методичній літературі, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; *емпіричні методи дослідження*: педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, анкетування, якісний і кількісний аналіз результатів експерименту.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначається тим, що матеріали дослідження можуть бути використані вчителями початкової школи у процесі проведення уроків.

База дослідження. Білківська ЗОШ I-III ступенів №2 Іршавського району Закарпатської області.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дипломної роботи оприлюднено на: Всеукраїнських науково-практичних Інтернет-конференціях «Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах (Мукачево, 25 жовтня 2018 р.; 7 листопада 2019 р.).

Публікації. Матеріали дослідження відображено у двох публікаціях (тезах доповіді): «Проблемна ситуація як засіб мотивації до активної пізнавальної діяльності молодшого школяра» [3], «Типологія проблемних ситуацій» [6].

Дипломна робота ОС «Магістр» складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 позицій) та доповнена чотирма додатками. Текст дослідження викладено на 68 сторінках основного тексту. Загальна кількість сторінок – 95.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі відповідно до мети й завдань дослідження простежено процес реалізації проблемних ситуацій на уроках у початковій школі.

Виявлено, що зародження питань проблемного навчання пов'язане з ідеями активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, які розроблялися у працях давньогрецьких філософів, педагогів-гуманістів епохи Відродження, всебічно обґрунтовувалися вітчизняними та зарубіжними просвітителами, педагогами впродовж XVII-XIX ст.

Подальший розвиток і збагачення ідея проблемного навчання отримала наприкінці XIX – початку XX ст. завдяки розробці різних підходів до використання пошукових (дослідницьких) методів навчання учнів як у вітчизняній, так і зарубіжній школі.

З урахуванням особливостей державної освітньої політики, розвитку педагогічної науки, зокрема дидактики, підвищення вимог і створення новаторських концепцій, нових підходів до формування активності, самостійності й творчості учнів науково обґрунтовано та схарактеризовано основні етапи розвитку ідеї проблемного навчання в початковій школі України: 60-ті рр.; 70-ті – 80-ті рр.; 90-ті рр. XX століття.

З'ясовано, що науковці під проблемним навчанням розуміють таку організацію освітнього процесу, яка передбачає створення вчителем проблемних ситуацій та організацію активної самостійної діяльності учнів щодо вирішення поставлених проблем. Учень у процесі проблемного навчання одержує нові знання не в готовій формі, а як наслідок розумової праці. Вони є власним відкриттям, продуктом його розумової діяльності. Місце механічного зубріння, спільного наслідування зразків зайняло активне, свідоме і творче засвоєння знань, які задовольняють дитячу допитливість.

Виявлено, що центральною ланкою проблемного навчання являється проблемна ситуація, за допомогою якої пробуджується думка, пізнавальна

потреба, активізується мислення, створюються умови для формування правильних узагальнень.

Установлено, що реалізація в освітньому процесі проблемних ситуацій допомагає вчителю виконати одну з важливих завдань, поставлених реформою школи, - формувати в учнів самостійне, активне, творче мислення. Розвиток ж таких здібностей може здійснюватися лише у процесі творчої самостійної діяльності учнів, спеціально організованої вчителем. Тому педагог повинен знати про ті умови, які слід створювати школярам, щоб стимулювати справжнє продуктивне мислення. Однією з таких умов є створення проблемних ситуацій, які складають необхідну закономірність творчого мислення, його початковий момент. Однак ефективний розвиток творчого мислення молодшого школяра забезпечує лише система проблемних ситуацій, а не фрагментарне їх введення в навчальний процес. Вчитель повинен пам'ятати, що для того, щоб ефективно застосовувати проблемне навчання необхідно пройти підготовчий етап: поступово знайомити учнів з моделлю поведінки в проблемній ситуації, а також, виробити в молодших школярів готовність до можливих труднощів у навчанні та до їх вирішення.

Нами було проведено дослідження щодо з'ясування рівня самостійності, продуктивності мислення учнів, а також з виявлення ступеня зацікавленості учнів 3 класу до самостійності у навчанні та їх відношення до навчання взагалі. Дослідження показало, що більшість учнів зацікавлені в навчанні, але активність і самостійність діяльності понижена внаслідок постійно виникаючих труднощів і неможливості самостійно вирішити їх.

Виходячи з гіпотези нашого дослідження, ми застосовували проблемні ситуації в даному класі впродовж чотирьох тижнів, систематично і враховуючи індивідуальні особливості молодших школярів. Після застосування проблемного навчання, за результатами діагностики, було виявлено, що в учнів істотно підвищилася активність у пізнавальній

діяльності, зросла самостійність у пошуках вирішення завдань, з'явилася внутрішня мотивація до пізнання, а також покращилось емоційне ставлення до навчання.

Результати нашого дослідження дозволяють стверджувати, що при використанні на уроках системи проблемних ситуацій учням доступний більш високий рівень пізнавальної діяльності, який, перш за все, забезпечує глибину і усвідомленість засвоєння знань. Крім того, включення школярів в самостійну пошукову діяльність під керівництвом вчителя допомагає їм оволодіти елементарними методами науки і прийомами самостійної роботи.

Головна цінність в тому, що діти в черговий раз одержують можливість порівнювати, спостерігати, робити висновки; переконуються в тому, що не на кожне питання є готова відповідь, що відповідь може бути неоднозначною, що кожний з них має повне право шукати і знаходити свою відповідь, відстоювати свою думку. Зміни, що відбуваються в дітях, указують на те, що навчальні проблеми створюють сприятливі умови для загального розвитку кожної дитини.

Отже, реалізація системи проблемних ситуацій привчає молодших школярів до розумової діяльності, без чого неможлива підготовка до життя, до праці на користь суспільства.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>